ČESKÉ ZEMĚ
DIE BÖHMISCHEN LÄNDER

Jan Hus a | und Martin Luther

Luther a jeho druzi, mj. Filip Melanchthon, byli na své cestě do Lipska preventivně doprovázeni dvěma sty ozbrojených studentů z Wittenbergu. Také Husovi následovníci z Čech vyslali do Lipska své pozorovatele.

Luther und seine Begleiter, darunter Philipp Melanchthon, waren auf ihrem Weg nach Leipzig vorsorglich von 200 bewaffneten Wittenberger Studenten eskortiert worden. Auch Hus-Nachfolger aus Böhmen hatten einige Beobachter nach Leipzig geschickt.

Lipská disputace roku 1519/Die Leipziger Disputation. Litografie Maxe Seligera, okolo r. 1900/Lithografie von Max Seliger, um 1900. Muzeum historie města Lipska/Stadtgeschichtliches Museum Leipzig, Inv. Nr. S 797

»Všichni jsme husity, aniž bychom to věděli«. To napsal Martin Luther poté, co si přečetl spis *O církvi,* jenž pocházel z pera českého reformátora. Spis Lutherovi poslali z Prahy dva **utrakvističtí** duchovní jako vyjádření díků za jeho obhajobu Husova učení při teologické disputaci s Johannesem Eckem v Lipsku v létě roku 1519. Tento ingolstadtský profesor Luthera označil za »husitu« a »českého kacíře«. Luther, který se sám o Husových přívržencích a jejich odvrácení od Říma doposud vyjadřoval kriticky, svému protivníkovi odpověděl, že mezi články pražského mistra, které odsoudil Kostnický koncil, jsou i takové, které jsou »opravdu křesťanské a odpovídající evangeliu«. Eck přesto dosáhl toho, čeho dosáhnout chtěl. Odpustkový spor, vyvolaný roku 1517 Lutherovými 95 tezemi, přerostl do veřejného rozkolu s papežskou kurií. Němečtí reformátoři posléze začali představovat Luthera jako přímého následovníka toho, koho sám Luther označil za »svatého mučedníka«, tedy Husa. Zasazovali se o šíření jeho myšlenek písmem i obrazem. K tomu patřilo i vydávání Husových textů, které byly v tištěné podobě vydány vůbec poprvé právě v Německu, v 80. letech 15. století.

»Wir sind alle Hussiten, ohne es gewusst zu haben.« Dies schrieb Martin Luther, nachdem er die Schrift *Von der Kirche* aus der Feder des böhmischen Reformators gelesen hatte. Sie war ihm von zwei **utraquistischen** Geistlichen aus Prag zugesandt worden, als Dank für seine Verteidigung der Lehren von Hus bei seinem theologischen Streitgespräch mit Johannes Eck in Leipzig im Sommer 1519. Der Ingolstädter Professor hatte den Wittenberger als »Hussiten« und »böhmischen Ketzer« bezeichnet. Luther, der sich selbst zuvor noch kritisch über die Hus-Anhänger und ihre Abwendung von Rom geäußert hatte, antwortete seinem Kontrahenten, dass unter den vom Konstanzer Konzil verurteilten Lehren des Prager Magisters manche »sehr christlich und evangelisch« seien. Eck hatte erreicht, was er wollte: Aus dem seit 1517 mit Luthers 95 Thesen ausgelösten Ablass-Streit war ein öffentlich vollzogener Bruch mit der päpstlichen Kurie geworden. Nun begannen die deutschen Reformatoren das Bild Luthers als direktem Nachfolger des von diesem so bezeichneten »heiligen Märtyrers« Hus zu pflegen. Sie sorgten für die Verbreitung entsprechender Ideen in Schrift und Bild. Dazu gehörte auch die Vervielfältigung der Texte von Hus, die zum ersten Mal in gedruckter Fassung in den 1480er Jahren in Deutschland und nicht in Böhmen erschienen waren.

Lutherův žák Thomas Müntzer (1489–1525) cestoval v létě 1521 do Žatce a Prahy, což lze také chápat jako důsledek snah wittenberského reformátora pokračovat v tom, co započali husité. V českém hlavním městě Müntzer napsal svůj Pražský manifest, který je prosycen mystikou a očekáváním konce věků. Müntzerova radikální kázání, pronášená též v Betlémské kapli, však vedla jen k tomu, že byl z města záhy vykázán.

Der Lutherschüler Thomas Müntzer (1489–1525) zog im Sommer 1521 nach Saaz und Prag, was auch im Eintreten des Wittenberger Reformators für eine Verbindung mit den Hussiten wurzelte. In der böhmischen Hauptstadt schrieb Müntzer sein von Mystizismus und Endzeiterwartung durchdrungenes Prager Manifest. Müntzers radikale Predigten, auch in der Bethlehemskapelle, führten jedoch zu seiner baldigen Ausweisung aus der Stadt.

Dřevořezba z díla: Lichtenberger, »Proroctví a věštby«, 1527/Holzschnitt aus: Lichtenberger, *Prophecien und Weissagungen,* 1527. © akg-images

Od listopadu 1519 Luther veřejně prosazoval vysluhování večeře Páně pod obojí způsobou, tedy s kalichem i pro laiky. Navázal tím na praxi, která se stala symbolem husitství. Na tomto alegorickém zobrazení, vytvořeném v roce 1550 Lucasem Cranachem starším, rozdávají Hus s Lutherem chléb a víno kurfiřtům Janovi Saskému (vlevo) a Fridrichovi Moudrému (vpravo). Oba byli důležitými zastánci a podporovateli wittenberské reformace.

Ab November 1519 vertrat Luther öffentlich das Abendmahl unter beiderlei Gestalt, also mit dem Kelch auch für Laien. Er knüpfte damit an eine Praxis an, die zum Symbol des Hussitismus geworden war. Auf dieser um 1550 entstandenen allegorischen Darstellung von Lucas Cranach d. Ä. verteilen Hus und Luther Brot und Wein an den Kurfürsten Johann von Sachsen (links) und den Kurfürsten Friedrich den Weisen (rechts), beide wichtige Förderer der Wittenberger Reformation.

© akg-images

Němečtí husité

Žofie Bavorská (1376–1428), manželka českého krále Václava IV., je považována za první německou stoupenkyni Jana Husa, jehož kázání poslouchala v Betlémské kapli. Ale i mnozí německy mluvící studenti pražské Karlovy univerzity, na níž Hus vyučoval, zanášeli jeho učení do své vlasti, v radikální podobě pak zejména Mikuláš z Drážďan. Řezenský duchovní Ulrich Grünsleder byl dokonce za šíření husitských spisů, přeložených do němčiny, roku 1421 upálen. Friedrich Reiser, člen hnutí Valdenských, které zdůrazňovalo křesťanskou chudobu a vzniklo ve 12. století ve Francii, byl v Táboře vysvěcen na kněze. Po svém návratu do německých zemí se pokoušel o sjednocení tamních početných valdenských sborů s českými husity. V některých městech, jako byla třeba Žitava, Magdeburg, Bamberg či Worms, se místní revoluční hnutí skutečně více než inspirovala »českým jedem«, jak husitství roku 1515 označil Johannes Eck, Lutherův protivník z Lipska. Vyskytovali se také německo-čeští husité, jako například Nikolaus Zipser nebo Oldřich ze Znojma. Žatec, který byl v té době osídlen jak Čechy, tak Němci, byl dokonce jednou z bašt husitského hnutí. V mnoha jiných českých městech však byly jejich německé horní vrstvy vůči husitství naladěny nepřátelsky.

Deutsche Hussiten

Sophie von Bayern (1376–1428), die Gemahlin des böhmischen Königs Wenzel IV., gilt als erste deutsche Anhängerin von Jan Hus, dessen Predigten sie in der Bethlehemskapelle lauschte. Aber auch die vielen deutschsprachigen Studenten der Prager Karlsuniversität, an der Hus Professor war, trugen seine Lehren in ihre Heimat, Nikolaus von Dresden in besonders radikaler Weise. Der Regensburger Geistliche Ulrich Grünsleder wurde 1421 wegen Verbreitung von ins Deutsche übersetzten hussitischen Schriften verbrannt. Friedrich Reiser, Mitglied der im 12. Jahrhundert in Frankreich gegründeten christlichen Armutsbewegung der Waldenser, empfing in Tabor die Priesterweihe. Nach seiner Rückkehr bemühte er sich um die Vereinigung der in den deutschen Ländern seinerzeit zahlreichen Waldensergemeinden mit den böhmischen Hussiten. In einigen Städten wie Zittau, Magdeburg, Bamberg oder Worms verbanden sich revolutionäre Bestrebungen mit dem »böhmischen Gift«, wie Luthers Leipziger Gegenspieler Johannes Eck den Hussitismus 1515 bezeichnete. Es gab auch deutschböhmische Hussiten wie Nikolaus Zipser oder Ulrich von Znaim. Das von Deutschen und Tschechen besiedelte Saaz/Žatec war sogar eine Hussitenhochburg. In vielen böhmischen Städten war aber die deutsche Oberschicht antihussitisch eingestellt.

Žatec, Kněžská brána, část středověkého městského opevnění/Saaz, Priestertor, Teil der mittelalterlichen Stadtmauer. © Wikimedia, Ondrej.konicek

Luther cituje jeden z dopisů Jana Husa, který napsal z žaláře a v němž prorokuje, že nyní se peče Husa, za sto let však bude zpívat labuť. A to tento Wittenberčan vztáhl na sebe: »A tak se také stalo. Byl upálen roku 1415. A nyní se, roku 1517, rozhořel spor o odpustky.« Na letáku Hanse Guldenmundta, který byl vytištěn v Norimberku ve 30. letech 16. století, lze vidět nalevo od Husových nohou labuť a napravo hořící husu. Český text propaguje Luthera jakožto nástupce českého reformátora.

Luther zitiert einen Brief von Hus aus dem Kerker, in dem er prophezeit, dass jetzt eine Gans (tschech. *husa*) gebraten, in hundert Jahren aber ein Schwan singen werde. Dies bezieht der Wittenberger auf sich: »Und ist also geschehen. Er ist verbrandt anno 1415. So ging dieser Hader an mit dem Ablass anno 1517.« Auf dem in den 1530er Jahren in Nürnberg gedruckten Flugblatt von Hans Guldenmundt sieht man zu Füßen von Hus links den Schwan und rechts die brennende Gans. Der tschechische Text propagiert Luther als Nachfolger des böhmischen Reformators.

© akg-images

Mistr Jan Hus Vučedník Božj/ který kazal w Čechách S. Čtenij.

¶ Po narozenij Spasytele naſſeho/
Tisycyho Ctyrysteho Patnaſteho.
W Konſtancy Concylium bylo držano/
Kdež w Cyſforských giſtie ſtogj pſano.
Tu geſt vpalen pro pravdu Božij/
Mistr Jan Hus mučedlnjk Swatý.
Proto že nechtiel wyznati Cyrkew Djablſkú/
Kteráž ſe počala ſkrze leſt Sabeſſtan.
Než toliko gednu Cyrkew Swatau/
Skrze Pana Kryſta a wjru geho počatau.
Kteráž wiernij Kryſtiane wyznawagij/
A pana Kryſta za nayvyſſy hlawu magij.
Geho zakonem a ſlowem Božjm ſe ſprawugj/
Papeže Antykryſta geho leſt zamitagij.
Nalezſtám/ Sududom/ modlacſtwj odpiragij/
Na geho falešnau ſwjtu a vcenij nedržagij/
Ani Papeže Antykryſta za hlawu magij.
Mistr Jan Hus w duchu Božjm „profowal/
Na poſlednij hodinu ſwedectwj wydal.
Rjka/ gij nynj tuto Gus pečete/
Po ſta letech giſtie toto vrjte.
Zwlitne ſila Laſkau zwjſoloſti/
Oſwicena duchem Swatym geho milosti.
Kteréž nebudau yako mne pecy
Ani odepčiti Papež gegj mocy.
Gmenem Martin Luther Doctor včeny/
Duchem Swatym milosti geho oſwicený.
Poſlan od Boha wiernym na ſpaſenij/
Aby w cyſtotie vcyl Swatc Čtenij.
Zakon Panie ſlowo Božij oſwitil/
Kaž Kryſtus ſwym Apoſtolom poručyl.
Martin Luther kazal Swrate Čtenij/
W niemeckych kraginach kajdy dobře wij.
Natrvdeti Leth vcyl a kazal/
W Bohu ſwuoy zywot ſwatie zawazal.
Papeže Antykryſtu protiwno giſt/
Že geſt gemu odyata ſlawa a Boží a čeſt.
Kteráž ſama nalezy Kryſtu ſynu Božjmu/
Bohu otcy a Duchu Swatemu.
Kryſtus hlawa naſſe a Mistr w včenij
Až do ſkonauij Swjta geſt ſnami.
Antykryſtu leſt Sluſ pycha ſlawa pomine/
Alepravda a ſlowo Božju na wiečy zůſtane.

¶ Jan Guldenmundt.

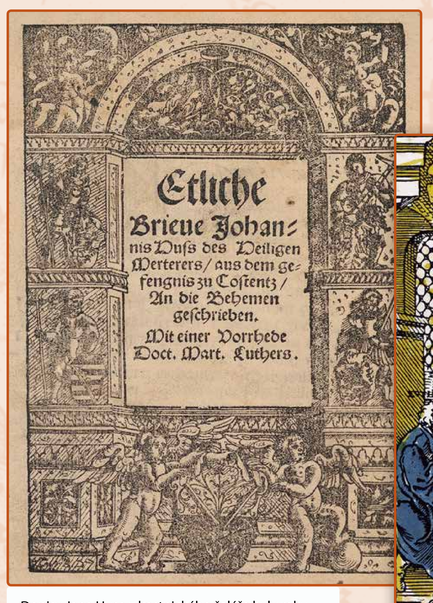

Dopisy Jana Husa z kostnického žaláře byly roku 1537 vydány ve Wittenbergu. V předmluvě k nim Luther jasně vysvětluje svůj publikační záměr: vydání má připomínat bludnou cestu, na niž sešel Kostnický koncil, a nabádat k tomu, aby koncil, který se měl konat v roce 1536 v Mantově, opět nepotlačil pravdu a znovu nevyvolal roztržky mezi národy, jako před časem mezi Čechy a Němci.

Die Briefe von Jan Hus aus dem Konstanzer Kerker wurden 1537 in Wittenberg verlegt. In seinem Vorwort macht Luther seine Publikationsabsicht deutlich: Die Herausgabe sollte an den Irrweg des Konstanzer Konzils erinnern und das 1536 ausgeschriebene Konzil von Mantua mahnen, nicht wieder die Wahrheit zu unterdrücken und Spaltungen der Nationen wie einst zwischen Böhmen und Deutschen zu erwecken.

© ULB Münster

Norimberk, během **husitských válek** centrum protihusitských kampaní, které podněcovaly zde konané říšské sněmy, se v průběhu let 1559 až 1562 přihlásil k protestantismu, jak dokumentují výjevy mnohých velkoformátových dřevořezeb. Na tomto je situován Kristův křest v řece Pegnitz, která Norimberkem protéká. Napravo v čele reformátorů klečí Hus, za ním následují Luther a Melanchthon.

Nürnberg, während der **Hussitenkriege** Zentrum antihussitischer Kampagnen im Rahmen der hier stattfindenden Reichstage, bekannte 1559 bis 1562 seine Zugehörigkeit zum Protestantismus durch großformatige Holzschnitte. Darauf war die Taufe Christi in der Pegnitz dargestellt. Auf der rechten Seite kniet Hus an der Spitze der Reformatoren, dahinter Luther und Melanchthon.

© Germánské národní muzeum v Norimberku/Germanisches Nationalmuseum Nürnberg

Deutsches KULTURFORUM östliches Europa